



Tania Modleski a pszichoanalitikus elméleti keretet alkalmazza azon filmi reprezentációk (textuális) elemzésére, amelyekben társadalmi nemi és a faji kérdések metszik egymást. Míg a mainstream hollywoodi filmekben a fehér nők a férfi vágy jelölőiként szolgálnak, a fekete nők a szexualizált, illetve anyai testet képviselik.

A fejezet és egyben a kötet provokatív zárótanulmánya *Judith Butler* tollából született. A szerző megkérdőjelezi azt a legtöbb feminista film-elemzésben szereplő alapfeltevést, amely a nemi identitást – egyes korai írásokban az azonosulást is – a férfi/nő oppozíciónak megfelelően osztja meg. A társadalmi nemet *performanciának* tekinti. Az általa elemzett filmben a nőimitátor-verseny fekete és latin-amerikai homoszexuális és transzszexuális előadói a fehér feminitás privilegizált identitását kívánják magukévá tenni. A túlcsonduló performativitás által szembeszökővé válik a társadalmi nemek mint ideálok konstruáltságának ténye.

A kötet számos pozitívumát már a recenzió elején ismerttettem. Említésre méltó még az elméleti irányzatok és témák kiegyensúlyozott érvényesülése a szövegek kiválasztása által. A szerkesztői koncepció gyenge pontja, hogy a feminista filmelmélettel az angol nyelvű (amerikai és brit) filmelmélettel azonosítja. A szerkesztő sajnos nem reflektál erre, pedig éppen a kötet egyik tanulmányának egy lábjegyzete utal rá, hogy a francia és német feminista filmelmélet más komplex témákat is feldolgoz, amelyekről itt nem értesülhetünk.

A tanulmányok sajátosságuk ellenére különösebb előképzettség nélkül is jól érthetőek, a felhasznált fogalmakat, elméleteket és módszereket pontosan ismertetik. Hangvételük jelzi, hogy viták, párbeszédnek részei kívánnak lenni. A szerzők sűrűn hivatkoznak egymás munkáira, a hasonló elméleti megalapozottságú szövegekben az elődök által kidolgozott módszerek és eredmények továbbfejlesztése, különböző metodológia és elméleti háttér esetében pedig az előnyök és hátrányok mérlegelése a jellemző. A közös feminista elkötelezettség motiváló erőt jelent a filmelméletek és különösképpen a női nézői elméletek, valamint a filmkészítési gyakorlatok közötti viszony összefüggéseinek feltárására.

(*Sue Thornham [ed.]: Feminist Film Theory: A Reader. New York: New York University Press, 1999. 361 p.*)

Bíró Emese



EMLÉKIRAT ÉS ADATBÁZIS

15 év nem kevés idő az oktatás modern történetében. Például Trefort Ágoston kivételével nem volt még olyan oktatási miniszter sem – akárhogy is hívták a minisztériumot –, aki ennyi időt töltött volna az oktatásügy élén. A pedagógiai folyóiratok nagyobb része – ahogy ez a közkezen forgó Jáki-féle bibliográfiából kiderül – szintén csak ennyit vagy kevesebbet ért meg, a rendszer-váltás után a kicsi, illetve tantárgy-pedagógiai, egy oktatásügyi ágazatra vonatkozó folyóiratok mind megszűntek és részben újjászülettek, a nagyobb átfogó tematikájú folyóiratok között az Educatio kicsit fiatalabb, az Új Pedagógiai Szemle (legalábbis így kettős jelzős formában) kicsit idősebb, a Magyar Pedagógia sokkal öregebb mint az Iskolakultúra.

Az Iskolakultúra, melynek 15 évét dolgozza fel Géczy János alapító főszerkesztő. A kötet két élesen elkülönülő részből áll, egy folyamatos szövegből és egy bibliográfiából. Az első rész egy tanulmány az Iskolakultúra történetéről, de – oktatástörténészként – úgy gondolom, hogy „saját magáról” valójában – maximális objektivitási igénnyel is – mindenki csak olyan szöveget írhat, mely átmenet a memoár és a tanulmány között... Azaz: az efféle írások egyszerre tekinthetők szaktudományos elemzéseknek, melyek – amíg „távolabbról” nem ír valaki – az adott tárgyról szóló „szakirodalom” részét képezik, s forrásoknak, melyeket kortársak és történészek egyaránt felhasználhatnak. Van már néhány ilyen a közelmúltról, Báthory Zoltán Maratoni reformja maga s a körülötte folyó vita – éppen az Iskolakultúrában – éppúgy ennek a szövegbanknak a része, mint az Educatio oktatáskutatásnak szentelt – tán 2001-es – száma...

Géczy – fél könyvnyi méretű – tanulmánya tehát elemzési és forrásértékű. Megtudjuk belőle – amiről csak korabeli információmorzskáink vannak, s a ma fiatal kutató nemzedék, illetve az utánuk jövők nem is sejtethetnek –, hogy a rendszerváltás táján a professzionalizációs és értelmiségi szerepek milyen felfogásai éltek, milyen személyi és intézményi érdekek ütköztek az egyes folyóiratok létrehozása körül. Kifejezetten örü-

lök, hogy nem kell – ahogy sok más kortárs folyamatokat leíró tanulmányánál – „dekódolni”, hogy az egyes elméletileg körvonalazódó elképzelések mögött gyakorlatilag mikor ki állhatott: Kozma Tamás éppúgy néven vezetett szereplője a történetnek, mint Zsolnai József s mások. Ha esetleg egyszer majd reagálnak erre, több narratívánk lesz ugyanerről – a neveléstörténet-írás nagy hasznára.

Megtudhatjuk, hogy az Iskolakultúra miért lett olyan, amilyen. Amitől lehet idegenkedni, s lehet kedvelni, csak közömbös nem lehet vele szemben az ember. Az Iskolakultúra Géczitől lett ilyen. (Ezt nem ő mondja persze, hanem a recenzens.) Az Iskolakultúra – ahogy házilag rövidíteni szokás: IQ – nem vette tudomásul, hogy világunkban kettészakadt a humán és a természettudományos műveltség. Hogy kettészakadt az iskola és a neveléstudomány, a tanár és a kutató. Hogy más már a bölcsész és más a társadalomtudományi neveléstudomány. Hogy kulturális törzsekre és versengő paradigmákra szakadtunk. Persze ez nem így van. Igenis tudomásul vette, de szembe szállt vele... Széllal szemben nem lehet? Hát nem tudom. 15 évig lehetett, évente 10–11 füzetet meg lehetett tölteni. Nyilván – utólag átnézve a bibliográfiát – lehetett volna keményebben szelektálni. De: ez a laptársakra, a szoros professzionalizáció, illetve egy-egy paradigma iránt elkötelezettekre is igaz, azokra is akik fele akkora terjedelemben jelentek meg, azokra is akik gyakorlatilag csak meghívott szerzőkkel dolgoztak.

Tudjuk, hogy az enciklopédiák csak látszólag egyetemeseek, a kiadás helye és nyelvterülete nagyon is befolyásolja, hogy a magát provincializmus nélkül hirdető enciklopédiában ki érdemesül önálló címszóra stb... Hasonlóképpen: az Iskolakultúra ugyan nem nevezi meg, de azért van egy irányultsága. Ez az irányultság az, ha jól értem, hogy az iskola léte mindenekelőtt a kultúrába és a műveltségbe ágyazott – bár bőségesen ad helyet az oktatási jelenségek szociológiai, pszichológiai magyarázatának is. Mégis: a kulturális beágyazottság határozza meg, hogy „az iskolában tanítandó anyag”, „a tanároktól és diákjaiktól elvárható műveltség” érdeklí talán leginkább: ekképpen a többi neveléstudományi folyóirattal ellentétben sokkal több az irodalmi, történelmi, művelődéstörténeti tanulmány s az ilyen körből

érkező szerző. Sokkal több a szakja és nem az általános tanári professzió iránt elkötelezett középiskolai tanár is a szerzők körében.

Géczy írása a kiadás körülményeiről szólva a külső körülmények „forrása”, de legalább ilyen informatív (főképp persze sajtótörténészeknek), amit a szerkesztőségi munkáról ír, s igen érdekes, hogy – évek távlatából – melyek azok a tanulmányok, melyeket egyenként vagy valamilyen csokorba fűzbe az egyes számok, egyes évfolyamok jellegadó tanulmányainak tart. Itt néha objektíval, mondjuk arra, hogy mely írásokat idéznek leginkább az Iskolakultúrán kívüli fórumokon, de tudjuk, hogy hazai neveléstudományi hivatkozási index nincsen, tehát e dolog mindenképpen szubjektív marad, s pont ettől érdekes. A szerző egyébként pár éve kifejezetten ambicionálja, hogy a folyóiratok szerepét a neveléstudomány fejlődésében objektívan is elemezze (vö. A pedagógiai sajtó szerepválalásai a hazai neveléstudományban. Iskolakultúra, 2003/8; Neveléstudomány – neveléstörténet – a neveléstörténet oktatása. Új Pedagógiai Szemle, 2004/10; A folyóiratok szerepe a tudás közvetítésében. In: Lehmann M. & Nikolov M. (eds) Tanulás, kommunikáció, nevelés. MTA Pedagógiai Bizottság, Bp., 2004).

Ritkán van arra lehetőség – erre utal ezen írás címe –, hogy egy művet egyszerre üdvözljön a narratív és az empirikus történetíró. Itt a sok ezer címet tartalmazó bibliográfia az empirikus kutató örömeinek forrása. Lehet elemezni a szerzőket és némi kódolási munkával a témákat, az elektronikus változat (iskolakultura.hu felől indulva megtalálható) alapján a címekben előforduló szavakat, azok kombinációját és kontextusát. Egyébként egy fiatal kutatókból álló – az ELTE doktori neveléstörténeti alprogram mellett szerveződött – csapat tíz évfolyamnyi „IQ” full text-jét elemzi, s első eredményeit (összehasonlítva az „ÚPSZ”-szel, „MP”-vel és az „Edu”-val) a 2007-es egri neveléstörténeti módszertani konferencián és az Országos Neveléstudományi Kongresszuson már be is mutatta.

Azt szokták mondani, hogy a történeti elemzés lehetőségének megteremtése a történelemméválás első lépése – mármint ha a történelmet nem filozófiai értelemben használjuk, hanem olyan tudományágként, melyben konkrét disz-



szertációkat írnak... E könyvvel az Iskolakultúra az oktatástörténet, neveléstörténet, sajtótörténet részévé – azaz potenciális disszertáció-témájává – vált. És én persze azt gondolom (s azt kívánom), hogy aminek van történelme, annak inkább van jövője is.

(Géczi János: Az iskola kultúrája: nevelés és tudomány. Iskolakultúra, Pécs, 2006. 191 p. [Iskolakultúra-könyvek; 31]. http://www.iskolakultura.hu/documents/books/az_iskola_kultura-ja-neveles_es_tudomany.pdf)

Nagy Péter Tibor



SUMMARIUM

GENDER AND EDUCATION

The present issue of *EDUCATIO* (Vol. XVI., No. 4; Winter 2007) deals with the gender question in the Hungarian education and educational policy making. The following papers have been collected and published by the guest editors under the title Gender and Education.

Katalin R Forray, Katalin Kéri, Gender and Education. In their introductory paper the guest editors of this issue create a frame in which the studies and analyses could be connected to each other. The first dimension of these gender studies is the historical and cultural anthropological dimension. Studies of this section concentrate on the development of the gender issue in school and education; and its changes from culture to culture. The second dimension of the gender studies is the present state of art from the point of view of the social sciences. Here issues like the feminist movement (in Hungary and elsewhere) are dealt with (including the senior and the junior generations as well as women at various levels of the educational system of Hungary). The present issue of the review *EDUCATIO* is by no means an overwhelming publication on the field; yet, it covers the most relevant questions debated today in Hungary. One of the main ideas of the guest editors have been to initiate further studies and debates on the field.

Béla Pukánszky, The Changing Roles of Women and Their Schooling after WWII. The historical process of labour division – split between male and female professions – speeded up after the economic crisis of 1929-33 in Europe. Female professions with lower social prestiges and lower salary scales have been formed out during that process. Mass education of women started in the Western part of the Continent after WW II. For the women of Western Europe, mass education and training made it easier to step into the labour market and to integrate into it. For those living in the Eastern part of Europe, social, cultural and (later) political factors made the process more complicated and slowed down the whole development.

Zsuzsanna Hanna Biró, Peter Tibor Nagy, Male-Female Chances and Choices: The Case of the Hungarian Universities (1920-1950). The participation of female students and their careers before and after graduation from the Faculties of Humanities in pre-war Hungary are studied. The participation of female students between 1920-1950 did not simply emerged; rather it waned. While this wave showed no significant correlation with the social backgrounds of female students, it did correlate with the changing perspectives of the graduates from humanities in the period. It did also (and strongly) correlate with the administrative controls of university accesses (*numerus clausus* according to religious backgrounds). Career choices and decisions were also strongly connected to religious background (beside labour market expectations).

János Gordon Győri, Male and Female Schooling: A Cultural Approach. The differences between male and female schooling can mainly be explained by social-cultural factors rather than biological ones (though biology play a major role in the background). The statement is supported by four cultural cases. One is an analysis of the education in India, the other one is a presentation of the elite education in the United States. The third case has been created by the research results of the GLOBE and the PISA projects where the

well-known results are re-examined. The fourth case is a cost-benefit analysis of the family expenditures on male vs female students who attend complementary courses besides their regular schooling.

Anna Orsós Pálmai, Male and Female Beash Language Users. Several research on sociolinguistics prove that language behaviour of men and women are different therefore gender language use is one of the most focused interest of the field. The examination of the language use of the Beash, the smallest subgroup of the Gypsies in Hungary has just started in the last few years so the aspect of gender linguistics has not been emphasised so far. The present study on the emotions, intellect and functions attached to their own language of the speakers of Beash is the very first one of its kind. This piece of work aims to find the reason of different language use of male and female informants. Investigating its reasons the study presents various patterns of language use that also outline the different social roles of men and women of Beash communities.

Eva Thun, Educational Research and Educational Policy: The Gender Theory Perspectives. Gendering educational theories and educational research as well as the application of gender as an analytical tool is scarcely present in Hungary. The notion of gender lends itself to a variety of interpretations still within the traditional patriarchal educational theory paradigm, which are mostly unaware of the feminist scholarship present in the international dialogues on education. The history of education is a widely researched area, in which the gender perspective would open up a debate on the essentialist portrayal of women's achievements. Educational policies could be considered sensitive to social issues. The recently developed public education curricula leave little space for voicing the diversity of students needs, including gender specific needs. Research in teachers' thinking and the theorisation on teachers' professional competences point towards the recognition of the gendered nature of the teaching profession. The dominance of quantitative methods in educational research and the lack of discourse on qualitative methods will need to be problematised so as the dichotomies of the cultural or natural could be diluted.

Orsolya Kereszty, Gender Studies and Educational Research. Drawing on the relevant literature the paper focuses on the methods and theories of feminist pedagogies, and shows how these are marginal, neglected and sometimes invisible in the academic discourses and practice in Hungary. By pointing to the key aspects of feminist pedagogy and the importance of gender analysis in education, such as knowledge production and the hierarchical positions and relationships of participants in the classroom, the author claims that these researches should be integral and not supplementary and subordinated part of the educational sciences in Hungary too, which might lead to the revision of the previous results and methods that neglect gender as an analytical category and point of view.

Zsuzsa Tornyi, Female Students in Doctoral Programs: The Case of Debrecen (Hungary). Women attend higher educational institutions in an increasing number, and also doctoral trainings, which is the reason why their presence and role in the Hungarian higher education is a current topic, which requires a thorough research and examination. The study is based on interviews with women doctoral students at the Faculty of Arts, at the University of Debrecen. The research examines the gender, social and personal expectations and the compatibility of these roles concerning these women who will be the future female scientists. The research intended to find the answers to the following three issues: the planned inclination to have children of women taking part in the doctoral training, their relation to gender roles, and the motivation for their desire to become a part of a doctoral program.

Tamas Kozma